

Texels Moksloot

opnieuw klaar voor onderwater

CHRIS VAN DEURSEN EN ANDRE SMIT

Vanaf april 1993 wordt geen water meer onttrokken aan de Moksloot, voorheen een belangrijke bron voor de drinkwatervoorziening op Texel. Voor dit stuk natuur op Texel zijn nu spannende tijden aangebroken. Door een voorbeeldige samenwerking tussen de beheerder (Staatsbosbeheer) en voormalig gebruiker (Provinciaal Waterleidingbedrijf Noord-Holland), en met ondersteuning van de overheid, start daar een stuk natuurontwikkeling dat zeer veelbelovend is.

De geschiedenis van die drinkwatervoorziening op Texel is even woelig als het water van het Marsdiep. Eeuwenlang had Texel genoeg aan wat regen en sneeuw jaarlijks brachten: aan de voorraad drinkwater in regenbak en waterput. Natuur en landschap voeren daar wel bij. De plantenwereld, die F.W. van Eeden schildert in het Album der Natuur (1868) en de vegetatiekundige opnamen van F. Holkema (1870) zijn voor

Verwacht wordt dat de do-daars in de Moksloot zal verschijnen (foto: Henk Harmsen).

de botanicus van nu de echo uit dat floristisch rijke verleden. Heel duidelijk beschrijft Holkema bovendien de geologische en de hydrologische situatie van het eiland. "Van de Mok tot de Cocksdorp wordt Texel aan de zuid-, west- en noordkant door een of meer duinruggen tegen de alles vernielende, maar steeds weer opbouwende Noordzee beschut. Deze duinreien, afwisselende met grotere of kleinere duinvlakken, beslaan eene breedte van 500-3000 en meer Meters. Omtrent de juiste hoogte der duinen kan ik geene nauwkeurige opgaven doen, noch van de grootte der duinvlakken, die van eenige weinige Centiares tot 50 en 60 Hect. afwisselt. In deze groote duinvlakken, die vooral tusschen Hoorn en de Westen voorkomen, vindt men uitgestrekte duinplassen met zoet water, die als groote stilstaande meren tot de vorming van laagveen aanleiding geven. Bovendien vinden wij in vele met een weligen plantengroei bedeelde duinvalleien moerasveen, dat vooral hier nu eens laagveen, dan weer van hoogveen moeielijk is te onderscheiden."

Wanneer ondermeer Jac. P. Thijssse enthousiast verhaalt over de schoonheid van het eiland en iedereen oproept het met eigen ogen te gaan bekijken, hebben zich reeds grote (landbouwkundige) veranderingen in het landschap voltrokken; veranderingen die uiteraard steeds opnieuw ten koste gingen van de eertijds zo fraaie natuur.

Drinkwatervoorziening op Texel

Toen Texel nog maar weinig inwoners telde, die bovendien in kleine gemeenschappen over het eiland verspreid woonden, had men meestal weinig moeite om aan drinkwater te komen (de kwaliteit daarvan was echter een geheel ander onderwerp!). Met de groei van de eigen bevolking, van het toerisme en van de veestapel kwam de drinkwatervoorziening op het eiland steeds meer in de knel. Hoewel er al in 1911 een raadsbesluit viel voor een centrale drinkwatervoorziening, bleef de wens heel lang vader van de gedachte. Er was doodeenvoudig geen geld. Het duurde ruim 45 jaar voor dat denkbeeld realiteit werd. Het gemeentelijk plan werd uiteindelijk overgenomen door de provincie. Na een uitvoerige studie, en een financiering door Rijk, provincie en gemeente, stroomde er in 1956 Texels water uit Texelse kranen. Er is in die tijd overwogen om, evenals op het vasteland, direkte winning uit de duinen uit te voeren. Daaraan kleefden evenwel de nodige bezwaren. Er werd daarom voor de Moksloot gekozen om gebruik te maken van water dat voorheen afgevoerd werd naar zee. Ook was het mogelijk de Moksloot zo te reguleren dat de hoeveelheid regen in winter en vroeg voorjaar kon worden gestuurd en voor zomergebruik gereserveerd. Staatsbosbeheer stemde in met een con-

Lepelaars

J. Jonker, 1992. Voedselgebieden van de lepelaar (*Platalea leucorodia*) in Noord-Holland: actuele situatie, knelpunten en verbeteringen. Technisch rapport no.8 van Vogelbescherming. Uitgave: Vogelbescherming Zeist.

Van oudsher broedt de lepelaar in Noord-Holland in het Zwanenwater bij Callantsoog en op Texel. Na verstoring door de vos zijn de lepelaars in groten getale verhuisd naar Texel, de Oostvaardersplassen en in mindere mate naar Terschelling.

In een dik rapport van ruim 100 pagina's worden de belangrijkste polders en andere gebieden die door de lepelaars als voedselgebied worden benut, per streekplangebied beschreven. Van elk voedselgebied wordt aandacht besteed aan de planologische situatie, de betekenis van het gebied voor lepelaars, de gesignaleerde knelpunten en de kansen voor verbetering en ontwikkeling.

Vooral de situatie in de Noordkop en Westfriesland is problematisch. Door omgroning en veranderend waterpeilbeheer ten behoeve van de bollenteelt worden grote gebieden ongeschikt als foerageerterrein voor de lepelaar. Ook ruilverkaveling, zoals in de Schagerkoge, is funest voor de foerageermogelijkheden, mits voldoende maatregelen genomen worden om de schade te beperken.

Om de lepelaar op de lange termijn te behouden als broedvogel is het van belang om de bestaande voedselgebieden te laten voortbestaan en hun functie te versterken. Voorts wijst de auteur erop dat sinds de verhuizing van een groot deel van de lepelaars uit het Zwanenwater naar de duinen van Texel de betekenis van dit eiland sterk is toegenomen voor deze soort. Er zou dus meer gedaan moeten worden aan de slechte waterkwaliteit en de compartimentering van het polderwater. Ook wordt opgemerkt dat het belangrijkste prooidier in de Waddenzee, de garnaal, bedreigd wordt door ongelimiteerde gamalenvisserij.

Het is een uitstekend rapport waar er meer van zouden moeten zijn, omdat op deze wijze uitvoerig wordt gedocumenteerd wat de gevolgen voor een aansprekende vogelsoort zijn van menselijk ingrijpen in het landschap.

H.W.

Macrofauna-atlas

H.A. Steenbergen, 1993. Macrofauna-atlas van Noord-Holland. Verspreidingskaarten en responsies op milieufactoren van ongewervelde waterdieren. Uitgave: Dienst Ruimte en Groen, provincie Noord-Holland.

Telefonisch te bestellen op nummer 023-143573. De prijs is f65,— exclusief portokosten.

Tien jaar onderzoek in Noord-Holland naar kleine ongewervelde waterdieren is in een ruim 650 pagina's dik boekwerk samengebracht dat begin dit jaar het levenslicht zag. In de atlas is een enorme hoeveelheid informatie samengebracht die met name interessant is voor leden die met waterbeheer bezig zijn. In de atlas worden veel vragen over de biologische kwaliteit van het oppervlaktewater be-

handeld en wordt per beestje beschreven welke milieu-eisen gesteld worden.

Met de atlas wil men op uniforme en overzichtelijke wijze informatie presenteren over de macro-fauna van Noord-Holland en het gebruik van de gegevens uit de provinciale milieuinventarisatie bevorderen. Het is dan ook geen populaire uitvoering geworden voor de boekhandel, maar een naslagwerk voor onder meer waterbeheerders, ecologen en ander volk dat op één of andere wijze betrokken is bij het oppervlaktewaterbeheer.

In de afgelopen tien jaar is op 1140 monsterpunten gekeken welke soorten er voorkomen. Tevens hebben de onderzoekers een aantal biotische en abiotische milieufactoren vastgelegd, zodat het mogelijk is om een relatie tussen de soort en de abiotische factoren te beschrijven.

Wellicht kan de auteur nog eens een handelseditie schrijven, waarin ook de verschillende aquatische levensgemeenschappen van Noord-Holland worden beschreven. In een provincie met zoveel plassen, sloten en omgeven door zee en IJsselmeer zal daar ongetwijfeld een markt voor zijn.

H.W.

Wandelen

Zuidhollands Landschap/ANWB, 1993. Natuurlijk wandelen in Zuid-Holland, een selectie van de 15 mooiste natuurwandelingen door en langs terreinen van het Zuidhollands Landschap. Informatie over deze uitgave verkrijgbaar bij het ZHL, telefoon: 010-4135045.

In het boekje worden vijftien wandelingen beschreven in en om de eigendommen van het Zuidhollands Landschap, waaronder de duinterreinen De Blink, landgoed Nieuw Leeuwenhorst, het Staelduinse Bos en de Duinen van Oostvoorne. Het leuke van dit boekje is dat bij alle wandelingen een dier of plant centraal staat. Zo is er de Zandhagedisroute in de Blink, de Konijnenroute op Nieuw Leeuwenhorst en de Nachtegalenroute in de Duinen van Oostvoorne. De sterke kant van dit boekje is dat een geringe hoeveelheid tekst toch een forse informatiedichtheid heeft. Niet alleen natuurlijke elementen worden beschreven, maar ook culturelementen in het landschap die iedere wandelaar tegenkomt en waar hij meer van zou willen weten.

H.W.

Stilte

G. de Roo (redactie), 1993. Gaten in de stilte, het beheer van het stiltegebied Waddenzee. Uitg: Geo Pers, Groningen. ISBN 90-71971-47-3.

Sinds de komst van de Wet geluidhinder hebben de provinciale besturen de mogelijkheid om op grond van artikel 117-123 stiltegebieden in te stellen door middel van intentieprogramma's en provinciale verordeningen. De provincies hebben echter lang geen gebruik gemaakt van dit instrument, maar inmiddels zijn de stiltegebieden definitief doorgebroken in het gebiedsgerichte milieubeleid. Het instrument stiltegebied wordt gezien als een additioneel instrument, wat zeggen wil dat het

gaten in de regelgeving ten aanzien van stilte moet invullen.

De Waddenzee is het grootste stiltegebied van Nederland, verdeeld over drie provincies. Voor het hele gebied is één beheersvisie opgesteld, het Interprovinciale Waddenzeebeleid.

In het Waddengebied vinden enkele activiteiten plaats die dermate verstoring zijn voor het ecosysteem dat deze activiteiten in principe verboden zouden moeten worden. Met name valt te denken aan militaire activiteiten, haven en industrie. Dergelijke activiteiten vinden plaats in gebieden die zijn aangewezen als uitzonderingsgebieden.

Een belangrijk deel van het rapport is gewijd aan het beschrijven van de activiteiten die voor ontheffing als stiltegebied in aanmerking komen.

H.W.

Proefschrift

P.J. Stuyfzand, 1993. Hydrochemistry and hydrology of the coastal Dune area of the Western Netherlands. Dissertatie Amsterdam. ISBN 90-74741-01-0. Te bestellen door overmaking van f75,— op giro 93370 t.n.v. KIWA te Nieuwegein o.v.v. "proefschrift Stuyfzand".

In het proefschrift van Stuyfzand staat de chemische samenstelling en de stroming van grondwater in de kustduinen en aangrenzende polders van Noord- en Zuid-Holland centraal, tot op een diepte van 250m-NAP. In die ondergrond komen drie soorten zoet grondwater voor, te weten duinwater, polderwater en kunstmatig geïnfiltreerd oppervlaktewater. Voorts komen er drie soorten brak tot zout water in voor, die herkenbaar zijn aan verschillen in onder andere zoutgehalte en ouderdom. Elk van deze watersoorten kent binnen zijn grenzen weer een verdere chemische zonering, die verband houdt met onder andere variaties in milieuverontreiniging (water ouder dan 100-200 jaar is meestal niet verontreinigd), reacties van water met schelpkalk, klei en veen en de afgelegde afstand ondergronds. In het proefschrift is een nieuwe karteringstechniek toegepast, waarmee het ingewikkelde ruimtelijke patroon van grondwaterchemie en stroming is beschreven. Met deze techniek, HYdrochemische Facies Analyse (HYFA), worden de waterlichamen (zoals duin- en Rijnwater) geïdentificeerd door combinatie van enkele natuurlijke merkstoffen (zoals chloride, zuurstof-18, bromide en tritium) en, indien nodig, met een chemische vingerafdruk (het unieke totaal van alle opgeloste ionen).

De patronen onthullen onder andere dat het drainagewater in de diepe polders een verdere verzilting te wachten staat vooral ten zuiden van het Noordzeekanaal, waar de fossiele, Holocene transgressiewateren (300-8000 jaar oude Noordzee-overstromingswateren) minder zout zijn en verdrongen zullen worden door het huidige, veel zoutere Noordzeewater. Dit zoutfront rukt ondergronds op met een berekende snelheid van 5-30 meter per jaar en zal zich binnen enkele eeuwen manifesteren met nadelige gevolgen voor de landbouw. Daarnaast valt het ontstaan van een interessante zoetwater-reserve op in de zuidwesthoek van de Haarlemmermeer nabij Nieuw-Vennep. Zij bestaat uit oud duinwater van uitstekende kwaliteit, ligt goed beschermd onder veen en klei en vormt een strategische watervoorraad voor de drinkwatervoorziening.

Door grote fluctuaties in de atmosferische depositie van zeezout, dat bij sterke wind uit zee wordt aangevoerd, ontstaan herkenbare chloride-banden in het ondiepe duingrondwater, ongeveer zoals jaarringen in bomen. Die banden vormen goede aanknopingspunten voor de bepaling van de nuttige neerslag en de datering van grondwater.

In de kalkrijke duinen blijkt de ontkalkings-snelheid van duinzand het hoogst onder duin-doorn (ca. 14 cm/eeuw) en het laagst onder Corsicaanse den (ca. 8 cm/eeuw). Stuyfzand konkludeert dat zonder stimulering van zand-verstuivingen de kalkrijke duinen binnen enkele eeuwen botanisch gezien een zure toekomst hebben. Stelling 1 van Stuyfzand is dan ook: "Redt het stuifzand!". H.W.

Wilde bloemen

Roger Phillips, Suzette E. Stumpel-Rienks, 1993. *Wilde bloemen, meer dan 1000 soorten in unieke kleurenfoto's. Zevende, geheel herziene en bijgewerkte druk.* ISBN 90-274-3066-7. Uitgave: Het Spectrum. Prijs f49,90.

In 1978 kwam de eerste druk uit van dit boek, dat uniek was in zijn soort, omdat nu eens geen tekeningen, maar prachtige foto's werden getoond van wilde planten. Ofschoon het geen boek is om mee te nemen het veld in, is het een handige en vooral fraaie aanvulling op de huisbibliotheek om nog eens iets na te slaan. De planten zijn gerangschikt op bloei-periode en verder wordt aangegeven of de plant een winterannuel, één-, twee- of meer-jarig is. Een prima boek voor de lange winter-avonden. H.W.

Paddestoelen

Roger Phillips, 1993. *Paddestoelen van West-Europa, meer dan 900 soorten in unieke kleurenfoto's. Derde druk.* ISBN 90-274-3069-1. Uitgave: Het Spectrum. Prijs f49,90.

Van dezelfde auteur als "Wilde bloemen" is in 1981 een prachtig boek verschenen over paddestoelen. Van elke besproken paddestoel zijn diverse foto's gemaakt vanuit verschillende standpunten. De begeleidende tekst is beknopt maar duidelijk en opmerkelijk is dat van veel soorten de eetbaarheid en de smaak van het vlees wordt vermeld. Gelukkig schrijven de Nederlandse bewerkers in de inleiding dat het in Nederland niet zinvol is om in het wild levende paddestoelen te verzamelen. Daarvoor heeft ons land te weinig bos en is te vol met mensen. Maar wie eens naar de ontvolkte delen van West-Europa gaat, is in elk geval met dit boek onder de arm gewaarschuwd niet de dodelijke groene knolamaniet te nuttigen, maar wel de geschubde inktzwam. Wie de komende herfst niet wil verstrikken in de vaak ingewikkelde determinatietabellen van veldgidsen kan met de Spectrum Natuur-gids op een aangename wijze de juiste benaming vinden voor de gevonden paddestoelen. H.W.

Onlangs verschenen

Staatsbosbeheer regio Hollands Noorden, 1993. *Beheersverslag Schoorlse Duinen 1992. Verkrijgbaar bij Staatsbosbeheer Alkmaar, telefoon: 072-191711.*

Een prettig leesbaar en interessant verslag over het beheer van de Schoorlse duinen van de hand van boswachter en auteur Frans Nieuwenhuizen. In het verslag komen tal van fa-

cetten van het beheer aan de orde. Zo wordt onder meer ingegaan op het wel en wee van de duinhagedis, het waarom van de achteruitgang van de nachtzwaluw en de terugloop van het aantal broedende meeuwen.

Vereniging voor Vogelbescherming 's-Gravenhage e.o., 1993. *Vogels in en om Den Haag. Te bestellen door overmaking van f9,— op gironummer 3586185 t.n.v. penningmeester Haagse Vogelbescherming te Den Haag o.v.v. "inventarisatie-rapport 1992".*

In mei 1993 presenteerde de Haagse Vogelbescherming haar zesde inventarisatierapport over de avifauna in en om Den Haag. Het duingebied, waaronder Meyendel, komt hierin uitgebreid aan de orde.

A.W. Gmelig Meyling, 1993. *Monitoring van op het strand aangespoelde ongewervelde organismen in de periode 1978 t/m 1987. Evaluatie van tien jaar Strandwacht Katwijk-Noordwijk.* Uitgave: Stichting Anemoon, Postbus 29, 2120 AA Bennebroek.

In dit rapport wordt beschreven wat er in deze periode zoal waargenomen en veranderd is. Zo blijkt de kokkel en de tapijtschelp in de betreffende periode te zijn verdwenen. Daarentegen lijkt de strandkrab iets te zijn toegenomen evenals de breedpootkrab. Vanaf 1986 verscheen een uit Amerika afkomstige soort, de Amerikaanse zwaardschede. Deze soort behoort inmiddels tot de meest algemene soorten van de nabije kustzone.

B.W.J. Oosterbaan, 1993. *Herprofilering van geuloevers, een onderzoek naar de wenselijkheid van geuloeveraangepassing in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Inlichtingen over de rapportage bij Gemeentewaterleidingen Amsterdam (GWA) te Vogelenzang, telefoon: 023-233636.*

In het kader van het zogenaamde Oeco-Hydrologisch Onderzoek Noord wil Gemeentewaterleidingen, de beheerder van de Amsterdamse Waterleidingduinen, mogelijkheden onderzoeken voor optimalisatie van waterwinning en natuurbeheer in de infiltratiegebieden. Eén van de mogelijkheden is het aanpassen van steile en ruige geuloevers van de infiltratiekanalen.

J. Smit en E. Middelkoop, 1993. *Beweidingsproef op het Eiland van Rolvers, deel 2: analyse van vegetatie-opnamen in permanente kwadraten (1983-1989). Voor meer inlichtingen over dit rapport: zie boven bij GWA.*

Wederom een onderzoek in de Amsterdamse Waterleidingduinen en wel naar de beweiding van het zogenaamde Eiland van Rolvers. Uit het onderzoek blijkt dat veranderingen in de vegetatie nauw samenhangen met de begrazings- en betredingsintensiteit van de runderen. De kruidaagbedekking vertoont vaak een afname, terwijl de moslaag vaak toeneemt in bedekking.

M. Besse, 1993. *Heeft de expositie van een helling invloed op vergrassing van open droge duinvegetaties? Een inventariserend onderzoek in Meyendel en de Amsterdamse Waterleidingduinen.* Uitg: Vakgroep Fysische Geografie en Bodemkunde, Amsterdam. Telefoon: 020-5257422.

Uit dit onderzoek blijkt dat het totale oppervlak aan vergraste noordhellingen relatief groter is dan het totale oppervlak aan vergraste

zuidhellingen. Gekonkludeerd wordt dat vergrassing in ieder geval ten dele afhankelijk is van de expositie van een helling. Voorts blijkt dat in de opnamen waar laag struweel aanwezig is, tevens hoge grassen voorkomen. Dit zou via een bescherming tegen konijnenvraat ook een rol in het vergrassingsproces kunnen spelen. Kenmerkend voor deze vergraste opnamen is verder dat er verschillen tussen gebieden zijn: in de Amsterdamse Waterleidingduinen opnamen met overwegend duinriet en in Meyendel overwegend strandkweek.

Tijdschrift het Vogeljaar, februari 1993, 41e jrg. no 1. *Special over de grauwe klauwier in Nederland. Te bestellen door overmaking van f5,— op giro 964472 t.n.v. Vogeljaar te Hedel o.v.v. Special over grauwe klauwier.*

In DUIN 13:4 van november 1990 heeft Pim de Nobel reeds een artikel geschreven over de forse achteruitgang van de grauwe klauwier als broedvogel van de Hollandse kust. Alleen op de Wadden weet deze schitterende vogel zich nog te handhaven.

Het tijdschrift het Vogeljaar heeft haar eerste nummer van dit jaar geheel gewijd aan de grauwe klauwier. In 48 pagina's en zeven artikelen wordt uitgelegd wat er mis is gegaan met deze vogel in de afgelopen decennia.

M. Kuipers en H. Snater, 1993. *Vegetatie- en landschapskarteringen voor het duinbeheer: een vergelijk. Een verslag van twee studiedagen over "vegetatiekarteringen".* Uitgave: WLZK NV en NV PWN. Inlichtingen bij PWN, telefoon: 02518-62911.

In 1992 werden twee bijeenkomsten georganiseerd over vegetatiekarteringen ten behoeve van het duinbeheer. De optimale methodiek hiervoor is een actueel probleem. In deze uitgave wordt beschreven hoe men in Meijendel, Berkheide, de Amsterdamse Waterleidingduinen, het Noordhollands Duinreservaat en op Texel karteert en welke verbeteringen kunnen worden aangebracht in de gehanteerde technieken.

Staatsbosbeheer regio Hollands-Noorden, 1993. *Zandspoor, terugblik op 1992. Inlichtingen bij SBB Alkmaar, 072-191700.*

Op een bescheiden, maar informatieve wijze wordt een terugblik gegeven op het reilen en zeilen van bezoekerscentrum de Zandspoor over 1992. Aardig is dat vermeld wordt welke vragen regelmatig worden gesteld en wat voor klachten geuit worden. Er blijken veel vragen over de vos in de Schoorlse duinen gesteld te worden en klachten over loslopende honden, fietsers op voetpaden, mountainbikes en de staat van de wegen.

Platform Verantwoord Faunabeleid, 1993. *Congresverslag Verantwoord Faunabeleid van 4 april 1992.*

In deze bundel zijn de inleidingen en discussies opgenomen van het congres dat vorig jaar is gehouden in Ede. De organisatie was onder meer in handen van Stichting Kritisch Faunabeheer. Er namen 274 mensen deel aan het congres, waaronder tien vertegenwoordigers van de Tweede Kamer. Ook vertegenwoordigers vanuit de jachtwereld waren aanwezig. De bundel is te bestellen door overmaking van f15,— incl. verzendkosten op giro 420368 t.n.v. Congres Faunabeleid Apeldoorn o.v.v. "congresverslag faunabeleid".